

BIBLIOTEKA

92
P 88



ZEKO BRAHO
MARIGO POSIO

92

P 88

ZEKO BRAHO

Marigo Posio



SHTËPIA BOTUESE «8 NËNTORI»

Redaktore: Elena Kadare
Recensues: Zihni Haskaj
Thanas Gjika
Piktor: Spiro Kristo

K R E U I

1. MJEDISI ATDHETAR I VITEVE TË FËMIJËRISË DHE TË RINISË

Gruaja shqiptare në shekuj ka qenë bashkëluftëtare e burrit në luftërat që populli ynë ka bërë për pavarësi, liri e përparim shoqëror. Ajo jo vetëm që mëkoi ndjenjat e larta të një patriotizmi të kulluar, por, kur e deshi nevoja, rrëmbeu armët dhe tregoi heroizma të pashoq.

Gruaja shqiptare nuk është dalluar vetëm si luftëtare me armë e si frymëzuese për vepra të larta atdhe-dashurie të fëmijëve të saj. Ajo është shquar edhe si një veprimtare shoqërore në kohë shumë të vështira për jetën e popullit tonë, kur zakonet anadollake dhe kanuni e pengonin, madje dhe e përçmonin forcën e saj. Por ajo, me guximin që e karakterizon, ka çarë përpara nga brezi në brez derisa më në fund arriti epokën e ndritur të Partisë, e cila i siguroi asaj barazinë me burrin në të gjitha fushat e jetës. Që në nëntor të vitit 1942, duke goditur tradhtarin Mustafa Kruja, i cili, përveç të tjerash, shprehej keq për vajzat shqiptare, që kishin dalë malit në luftë për liri kundër pushtuesit fashist, shoku Enver shkruan: «Nuk e ke mësuar heroizmin e grave të Sulit? Heroizmin e Marigove kundër skllavërimit otoman? Trimërinë e gjalmëzave

të Labërisë në luftën kundër okupatorit italian më 1920».¹

Një nga këto gra trimëresha e të zgjuara është Marigo Posio.²

Atdhetarja e shquar lindi në qytetin e Korçës në vitin 1878³ një nga vitet më të zjarrta të historisë sonë kombëtare, viti i krijimit të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit.

Shekulli i kaluar shënoi kthesa të mëdha në jetën ekonomike, politike e kulturore për popujt e Evropës e të Ballkanit duke vënë në rend të ditës revolucionet shoqërore borgjeze e kombëtare.

Si pasojë e shturjes së marrëdhënieve të vjetra feudale dhe lindjes së formave të reja të shfrytëzimit kapitalist edhe në strukturën ekonomike e shoqërore të vendit tonë ndodhën ndryshime të rëndësishme. As sundimi feudalo-ushtarak osman, as vërshimi i mallrave të industrisë kapitaliste evropiane nuk mundën ta ndalin hyrjen e Shqipërisë në rrugën e zhvillimit kapitalist, ndonëse me ritme mjaft të ulëta.

Me shturjen e marrëdhënieve feudale dhe rritjen e shkëmbimeve të tregut, po formohej bashkësia e jetës së brendshme ekonomike, gjë që dha ndihmesë të madhe në forcimin e lidhjeve ekonomike e shoqërore midis krahinave të ndryshme të vendit dhe nxori në pah bashkësinë e interesave për luftën kundër pu-

1) Enver Hoxha, Vepra, vëll. I, bot. II, 1983, f. 197-198.

2) Në shkrimet ku përmendet mbiemri i kësaj familjeje vërejmë një mosqëndrueshmëri nga Posio në Pozio, Bozio, Bozo. Ne kemi parapëlqyer Posio, sepse gazeta që ajo drejtoi dhe kartëvizita që na ka rënë në dorë si dhe mjaft shkrime të saj nënshkruhen me Posio.

3) Parapëlqyem si vit lindjeje të Marigosë 1878-tën, se në disa shkrime, përfshirë dhe Fjalorin Enciklopedik Shqiptar, shënojnë këtë datë, por nuk mungojnë dhe të dhëna të tjera, që shënojnë vitin 1876, ndërsa në bazë të librit të gjendjes civile të vitit 1930 të lagjes «Ismail Efendi», Tiranë (libri 1, fleta 173) si datëlindje shënojnë 12 shkurtin e vitit 1882. Pra problemi mbetet ende i pazgjidhur përfundimisht.

shtuesit osman. Një nga qytetet shqiptare ku u ndie herët kjo dukuri ishte Korça.

Zhvillimi i ekonomisë së mallrave, i shoqëruar dhe me vërshimin gjithnjë e më të madh të prodhimit të huaj industrial çuan në rrënimin e prodhimit të vogël zejtar, lindjen e punishteve të manufakturës dhe lidhjen e ekonomisë bujqësore me tregun duke futur dhe pronësinë e tokës në sferën e marrëdhënieve të tregut. Për pasojë, në radhët e klasave dhe të shtresave shoqërore nisi të bëhej dhe diferencimi duke lindur klasat e reja, siç ishin proletariati dhe borgjezia, të cilat filluan të luanin një rol gjithnjë në rritje.

Që nga viti 1842 deri në vitin 1888 numri i punishteve zejtare dhe i dyqaneve të tregtisë në Korçë u rrit nga 480 në 760.¹ Numri i dyqaneve u rrit shumë dhe në 160 fshatrat e Korçës kishte 1110 dyqane.² Gjatë viteve 1870-1890, si në disa vise të tjera të Shqipërisë, edhe në Korçë u ngrit e para fabrikë mielli me motor.³

Korça e dy dhjetëvjeçarëve të fundit të shekullit të kaluar ishte një qytet i zhvilluar për kohën dhe qendër e rëndësishme artizanati e tregtie. Për të Thimi Mitkoja shkruan: «Korça ka mbi 700 dyqane... Banorët dinë të ngjyrosin e të regjin lëkurën, të bëjnë qirinj, krehra leshi, samarë, sahatë, të punojnë argjendin, hekurin, bakrin etj. Ka dhe fotografë. Gratë merren me punimin e çorapeve, shiritave të leshtë, shajakut, pëlhurës, velenxave, qylymave».⁴

Si pasojë e këtij zhvillimi në Selanik, në Manastir, në Durrës, në Vlorë e gjetkë vendosen korçarë si agjentë të firmave tregtare korçare për lidhjet tregtare me botën e jashtme.

Por Korça e kësaj kohe dallohej sidomos për frymën lirishtetërore dhe arsimdashëse të banorëve të saj. Etja e madhe e popullit për arsimin në gjuhën am-

1) «Historia e Shqipërisë», vëll. II, 1973, f. 32.

2) Po aty, f. 35.

3) Po aty, f. 38.

4) «Fjamuri i Arbërit», 1884, nr. 10.

tare bëri që, më herët se kudo në Shqipëri, të çelen shkollat e para laike shqipe, si për djem ashtu dhe për vajza. Kësaj ngjarjeje të shënuar për tërë vendin, poeti ynë i shquar Naim Frashëri i kushtoi një poezi në të cilën, midis të tjerash, lexojmë:

*Lumja ti, moj Korç o lule
q'i le pas shoqet e tua,
Si trimi në ballë u sule,
ta paçim për jetë hua!*

Periudhën e Rilindjes Kombëtare shoku Enver e ka cilësuar si: «një epokë revolucionare demokratike me shumë rëndësi në historinë dhe letërsinë e popullit tonë»,¹ si një epokë të ndritur të udhëhequr nga idetë iluministe, nga njerëzit tanë të shquar të asaj periudhe, si «epokën e daljes», nga errësira mesjetare feudale, imperialiste, në dritë, në kryengritje, në luftë për liri, pavarësi, demokraci, për dritë dhe arsim.

Në vargun e atdhetarëve tanë të shquar të periudhës së Rilindjes dhe të Pavarësisë bën pjesë dhe Marigo Posio, kjo grua që luftoi tërë jetën e saj për lirinë e atdheut dhe të femrës shqiptare.

Ajo rridhte nga një familje me tradita të shquara mëmëdhetarie. I ati, Kosta Poci, kishte lidhje farefisnie e sidomos idesh me shumë nga atdhetarët e shquar korçarë, që vepronin brenda dhe jashtë vendit. Veprën e tij atdhetare e ndeshim që më 1865 kur ai rreshtohet në listën e atyre që dhurojnë para për botimin e librave shqip, në përgjigje të kërkesës së atdhetarit Jani Vreto.

Kosta u martua me Lenkë Ballaurin nga Voskopoja, që kishte qenë një qendër e rëndësishme kulturore e arsimore. Ata e rregullonin jetën ekonomike me anën e një dyqani të vogël tregtie dhe u përpoqën që fëmijëve t'u jepnin shumë atdhedashuri dhe, me sa mundën, dhe dituri.

1) Enver Hoxha, Raporte e fjalime 1967-1968, f. 363.

Një burim na thotë se Marigoja mbaroi shkollën me 8 klasë në qytetin e saj të lindjes dhe që në vogëli ishte e zgjuar dhe i pëlqente literatura.¹ Kurse në një gazetë shkruhet: «Marigoja qysh së vogli u rrit me ndjenja kombëtare tue marrë pjesë në çdo lëvizje edhe me rrezik të jetës».²

Marigoja kishte dy vëllezër dhe dy motra. Për nevoja ekonomike vëllezërit emigruan në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Të tri motrat ishin të mësuarra e patriotë, pohojnë bashkëkohësit që e kanë njohur nga afër këtë familje, por se ç'mësime morën dhe ku studiuan ende nuk mund të përgjigjemi dot me saktësi. Marigoja i futi edhe motrat në veprimtarinë atdhetare. Ajo dhe motra tjetër, Urania, figurojnë në listat e ndihmëtarëve të shtypit shqip të Rilindjes.³

Në vitet e fundit të jetës së tij Kosta s'arrinte dot ta ushqente familjen me të ardhurat e pakta të dyqanit. Për këtë arsye ai u detyrua të bëhet prift⁴ pa hequr dorë asnjë çast nga idetë dhe veprimet e veta atdhetare.

Lidhjet e farefisnisë me Thimi Mitkon, Anastas Lakçen (Avramidhin), Spiro Ballkamenin, Spiridon e Tashko Ilon etj. forcuan gjithnjë e më shumë ndjenjat atdhetare të Marigosë dhe e lidhën atë pazgjidhshmërisht me fatet e çlirimit të Atdheut dhe të gruas shqiptare. Në këto rrethana ajo fillon t'i kushtohet tërësisht çështjes së atdheut. Edhe pse vajzë e re ajo nisi të spikasë jo vetëm midis bashkëmoshatareve, por edhe grave shqiptare më të moshuara të qytetit.

Deklamimi nga ana e saj i poezive të rilindësve tanë të shquar ngrinte peshë zemrat e grave dhe të gjithë atyre që e dëgjonin. E nisi këtë punë me farefisnin e saj dhe dalëngadalë e zgjeroi në lagje e qytet. Ajo

1) AqSh. Fondi 270, kutia 3, dosja 50, f. 44.

2) «Besa», Tiranë, 25 gusht 1932.

3) B. Sinani, Disa sqarime për jetën e Marigo Posios, «Studime historike», nr. 1. 1987, f. 225.

4) Mbështetur në profesionin e tij të ri, ai filloi të quhej Papakosta, ndaj në dekretin e dekorimit të së bijës ai figuron me këtë emër.

fliste kundër qëllimeve grabitqare të osmanllinjve, shovinistëve grekë dhe veglës së tyre Patrikanës së Stambollit.

Në këtë kohë ajo nisi t'u mësonte vajzave analfabete shkrim e këndim shqip.¹ Ndjenja e së bukurës e shoqëruar me shkathtësinë e rrallë të duarve e bënë atë qëndistaren e më vonë rrobaqepësen më të njohur të qytetit.

Vajza e re po rritej midis një opinionit të shëndoshë atdhetar, që zotëronte në atë kohë në Korçë. Për pikëpamjet e saj liridashëse qeveritarët turq dhe veglat e tyre filluan ta ndiqnin këmba-këmbës, prandaj Marigoja shpesh nuk qëndronte në familjen e saj, por strehohej nëpër farefis, sidomos te xhaxhai i saj Thoma Poçi. Atje ajo e ndiente veten disi më të sigurtë sepse në atë banesë kishte mbrojtjen e kushëririt të saj të parë, Arqilesë, i cili kishte dezertuar nga ushtria turke dhe për këtë arsye mbante fshehtëtas armë zjarri dhe kamë. Për t'i shpëtuar asqerëve dhe xhandarëve turq, në oborrin e shtëpisë kishin hapur një llagëm të nëndheshëm, sipër të cilit qenë vendosur pllaka të mëdha, njëra prej të cilave ishte e lëvizshme dhe shërbente si kapak për hendekun e nëndheshëm. Mbi të mbahej dhe kazani i madh i rrobave. Kur xhandarët vinin për kontroll Marigoja dhe i kushëriri fshiheshin atje, bashkë me armët që mund t'u duheshin për të çarë rrethimin.² Vajzat e familjes ku ajo strehohej ishin flokëkuqë, kështu kur vinte kushërira e tyre e re ato i mblidhnin bishtalecat dhe e mbanin kokën të mbuluar me shami për të mos rënë në sy vajza leshrazezë, Marigoja.

Mësuesit e saj ideorë ishin rilindësit tanë të mëdhenj, të cilët ajo i adhuronte dhe veprat e tyre i mësonte përmendësh. Një bashkëkohës i saj shkru-

1) Kujtime të bashkëkohësve.

2) Në vitin 1985 gjatë kohës që në atë ndërtesë u kryen disa punime rregulluese, u gjet njëra pushkë, kama dhe gjerdani i fishekëve, që sot janë të vendosura në Muzeun e Vlorës.

ante: «Ishte gojëmbël e buzëgaze, e zonja në fjalë, sa t'ia kthente mendjen edhe burrit më të peshuar, trimëreshë në vepra sa nuk i trembej syri as prej bajonetave turke. Ishte mjaft e gjallë dhe për kohën e saj kishte një kulturë të mirë, të shoqëruar nga një gjykim i fortë. Dinte shumë gjëra: njihte sidomos mirë përpjekjet e shqiptarëve për liri; kishte lexuar të gjithë poetët e Rilindjes sonë kombëtare, shumicën e vargjeve të të cilëve i dinte përmendësh.»¹ Me gjithë jetën e saj të pasur në ngjarje, siç dëshmojnë bashkëkohësit, dokumentacioni rreth saj është i varfër sepse për femrat në atë kohë shkruhej pak. Veç kësaj, trashëgimtarët që pat vdiqën shpejt, pa lënë nipër e mbesa, kështu që korrespondenca e saj dhe materiale të tjera nuk arritën të ruheshin prej ndokujt.

2. LUFTËTARE PËR LIRINË E SHQIPËRISË

Zonja Marigo, të cilën ne patriotët e quanim *Nënë* e *Kombit*, nuk ka kursyer gjë për Atdhenë.

Në vitet e para të shekullit tonë reaksioni osman në Korçë u ashpërsua shumë. Ai ndiqte e persekutonte të gjithë shqiptarët që merreshin me përhapjen e ideve atdhetare dhe të shkrimit e të shkollës shqipe. Për këtë arsye shumë atdhetarë korçarë u detyruan të lënë shtëpitë e tyre. Ata erdhën e u vendosën në Vlorë ku, që në çastet e para, gjetën përkrahjen dhe mbrojtjen e atdhetarëve vendës.

1) «Zonja Marigo dhe Flamuri Kombëtar», «Përpjekja shqiptare» Tiranë, viti II, nr. 13, janar 1938.